

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מידת הוותרנות (חלק ב')

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בדברינו **לפרשת ויקרא**, התחלנו להסביר מדוע יונדב בנו של שמעה, אחי דוד, היה מוכן להשתתף, לייצג ולסייע, ואולי אפילו לדחוף את יורש העצר של דוד, בכור הבכורות - אמנון בן אחינועם היזרעאלית, לאנוס את אחותו. הוכחנו כי שמעה ושני אחיו הגדולים, לא היו מוכנים לוותר לדוד הצעיר. הם ראו עצמם כראויים יותר למלכות וגם ישי אביהם סבר כך. החשבון נשאר פתוח.

שנים רבות לאחר מכן זיהה יונדב בנו של שמעה את ההזדמנות להחזיר לדוד, לשיטתו, מידה כנגד מידה. ברגע שיונדב זיהה כי אבשלום הצעיר רוצה למלוך על חשבון אחיו הגדול אמנון, הוא החליט לסייע בידו. הוא רצה להפיל את אמנון בכור הבכורות של דוד כנקמה בדוד, על כך שבגללו נדחה אביו הבכיר מן המלוכה.

אם דברינו נכוחים, יתכן וניתן להציע עוד, כי יונדב אולי אפילו ציפה שבעקבות האונס בתוך המשפחה, המצב בביתו של דוד יתערער וסדקים יתגלו בבית המלכות הנוכחי. אונס אכזרי של אחות בידי אחיה, יורש העצר שרצה ללכת בעקבותיהם של "בני האלהים" הקדמונים, יהווה בוודאי מאורע מטלטל. זה יהיה הזמן שבו יתעורר מחדש הסיכוי שלו, לזכות במלוכה, כבנו של אחיו הגדול של דוד.

דוד קיבל את המלכות בגלל שנלחם בגולית הפלישתי, והיה מוכן לחרף נפשו למען כלל ישראל. כנראה שגם בני שמעה-שמעה היו לוחמים ללא חת. גם להם הייתה הנכונות למסור את נפשם למען כלל ישראל, גם הם היו מעורבים בהריגת ענק פלישתי נוסף, מבני הרפא, שחירף וגידף שם אלהים חיים. כך מפרש הכתוב: "וַיִּחַרְף אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּפְהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן שִׁמְעָא אָחִי דָּוִד" (דברי הימים א פרק כ' ו-ז). מעשה גבורה זה חיזק עוד יותר את תביעתם של בני שמעה-שמעה למלכות.

יתכן ותביעה זו רמוזה בעיסוקם של בני משפחה זו בנושא המלכות, גם דורות רבים מאוחר יותר. במסכת כתובות מצינו: "רבי אתי משפטיה בן אביטל, ורבי חייא אתי משמעתי אחי דוד" (דף ס"ב ע"ב). לפי זה רבי יהודה הנשיא – "רבי" היה מצאצאי דוד המלך דרך בנו שפטיה. רבי חייא תלמידו וחברו של רבי, היה צאצא של שמעי-שמעה-שמעה-שמה אחיו הגדול של דוד המלך. נצרך לכך את הדברים המופיעים בסוגיא במסכת הוריות: "בעא מיניה (שאל) רבי מרבי חייא: כגון אני מהו בשעיר (כמלך)? אמר ליה: הרי צרתך בבבל (אינך נחשב כמלך שהרי ליהודי בבל יש מנהיג משלהם). איתיביה: מלכי ישראל ומלכי בית דוד, אלו מביאים לעצמם ואלו מביאים לעצמם! (הקשה עליו רבי, הרי בזמן שהיו שתי ממלכות יהודה וישראל לשני המלכים היה דין מלך) אמר ליה: התם לא כייפי אהדדי (כל אחד מהם היה עצמאי), הכא אנן כייפינן להו לדידהו (אתה כפוף לריש גלותא המנהיג בבבל). רב ספרא מתני הכי, בעא מיניה רבי מרבי חייא: כגון אני מהו בשעיר? א"ל: התם שבט, הכא מחוקק, ותניא: לא יסור שבט מיהודה - זה ראש גולה שבבבל, שרודה את ישראל במקל (והוא חשוב כמלך); ומחוקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל (ואתה רק מנהיג רוחני), שמלמדים תורה לישראל ברבים" (דף יא ע"ב).

רבי ורבי חייא חיו שנים רבות אחרי החורבן, אי אפשר היה להקריב קרבנות בימיהם. אע"פ כן רבי שאל את רבי חייא שאלה תאורטית, אם יש לו כמנהיגם של היהודים בני ארץ ישראל מעמד ודין של מלך, שאם יחטא יתכפר בשעיר ולא בשעירה [עיינו ויקרא ד' (כב-כג) בהשוואה לשם כז-כח].

על פי דברינו, יתכן ויש בכך יותר מהד לויכוח הקדום (המפץ הגדול) בין שני חלקי המשפחה.

רבי ורבי חייא שהתווכחו כתלמידי חכמים ארץ ישראלים, שמנעימים זה לזה בהלכה, תקנו את הקלקול במידת הוותרנות שבא לידי ביטוי בהתנהגותו של יונדב בן שמעה בימי דוד.

הבה נתפלל כי נזכה לגדל דור של תלמידי חכמים, בעלי מידת הוותרנות, מדברים בנחת, תלמידים של אהרון הכהן אוהב שלום ורודף שלום.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלב"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלב"ע י"א באייר תשע"ו	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד	

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער [טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il] ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים [טל: 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il]

1. איך מבערים חמץ?

זה יקרה בעוד כמה ימים. השמש תשקע, הכוכבים יבצבו במרומי הרקיע וכל המשפחה תתכנס לאירוע מיוחד המתרחש פעם בשנה. ליל 'בדיקת חמץ'. הדעות והתחושות של הנוכחים יהיו מן הסתם חלוקות ביחס למה שקורה. יש הרואים בטקס הזה את אחת מנקודות השיא של ההכנה לפסח. הם מלאי התרגשות וסקרנות מה יהיו תוצאות החיפוש, ואוהבים תמיד לספר אילו 'אוצרות' התגלו לפני כך וכך שנים בעת בדיקת חמץ. אחרים מתייחסים אליה כדבר מיותר למדי. הרי כבר שבועיים אנחנו מנקים כאן יום וליילה. מה לא הפכנו, איזה רהיט לא

הזו, רק כדי לאתר איזה פירור חמץ סורר. מה התועלת בלעבור עם נר קטן בכמה דקות על הבית? מה זה ייתן שלא עשינו עד כה? אך במבט עמוק יש בסדר הבדיקה הנחיה מרתקת לחיפוש מסוג אחר לגמרי. חיפוש עמוק, פנימי, נפשי, שחג הפסח מזמין אותנו אליו. חמץ, כידוע, הוא הישאר שבעיסה. הקלקול שבחיים ובנפש. יצר הרע. כולנו מכירים אותו מקרוב. יש לנו ניסיון רב במאבק עימו. בניצחונות וכיבושים, כמו גם בהפסדים וכשלונות. האם יש לבדיקת חמץ מה לחדש לנו בעניין?

לבער ולא רק לבדוק

ההלכה הראשונה בהלכות בדיקת חמץ מפתיעה למדי. היא קובעת שלפני הבדיקה יש לברך "על ביעור חמץ". מה פתאום 'ביעור'? הרי עכשיו הולכים רק לחפש אותו. הביעור יהיה מחר בבוקר, ביום יד' בניסן, כשניקח את כל החמץ שמצאנו ונשרוף אותו, לא? התשובה המסורתית לשאלה הזו היא שמברכים על הביעור כיוון שהוא היעד של המשימה. לשם אנחנו חותרים. איננו בודקים רק לשם בדיקה. במובן הנפשי יש כאן אמירה נוקבת ומשמעותית. בני אדם הם אלופים בְּלָרְצוֹת. הם שיאנים אולימפיים בְּלָדָבָר. הם חלשים הרבה יותר כשמדובר במעשים, בפרט כשהם דורשים מאמץ, הקרבה ותשלום מחיר. תשאלו כל אחד. בשמחה הוא היה רוצה לקום מחר בבוקר צדיק תמים, כשמידותיו מתוקנות וקירבת אלוקים היא האוויר אותו הוא נושם. מה הוא יהיה מוכן לעשות כדי שהדבר הזה יקרה? זו כבר שאלה אחרת לגמרי. התשובה עליה לא פעם מביכה למדי... כשאנחנו באים למגר את החמץ, שבבית ושבנפש, אם אנחנו באמת רציניים וכנים, עלינו לגלות נחיצות ונחישות בלי גבול. לא רק לרצות לבדוק ולחפש, אלא לחתור לבער, למגר ולנקות את עצמנו מכל החמץ שמעיק עלינו, תוך התגברות עקשנית על כל מכשול שיעמוד בדרכנו. זה מצריך קביעת תוכנית עבודה, הצבת יעדים, ביקורת תקופתית, התייעצות עם מביני דבר ועוד. בקיצור, להיות רציניים.

בחורים ובסדקים

איפה צריך לחפש? איפה לא? בכל מקום הוא יכול להסתתר. לא חוכמה לחפש בארונות המטבח ובמקרר. שם ידוע וברור שיש חמץ. מה לגבי ארונות הבגדים? ומה בדבר ארגו המשחקים? קשה לצפות עד לאן הוא יכול להגיע. כך בדיוק גם בעבודת הנפש. מה זה עבירה אנחנו יודעים. האם ייתכן שגם בתוך המצוות צריך לחפש היטב? לבלוש ולחקור אחר המניעים הנסתרים שלהן והמטרות הסמויות שמתלוות בשקט ורוחשות מתחת לפני השטח? כדי להגיע לנקיטת אמיתית צריך לעשות חריש יסודי, בחורים ובסדקים, ובכל מקום שהחמץ עלול להגיע לשם.

פחות מכזית

יחד עם זה תמיד אנו זוכרים את דברי חז"ל ש"אין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו". לא עוברים באיסור 'בל יראה' ויבל ימצא' על פירורים פחות מכזית. אין צורך להתעקש לגרד במברג באובססיביות בין חריצי המרצפות. עלינו לעשות את ההשתדלות שלנו בצורה רצינית, אחראית והגיונית ומשם ואילך להשליך יתנו על הקב"ה. גם בעולם הנפש יש שטח נרחב שמחכה לעבודה וניקוי מצידתו. אך לצידו ישנם גם דברים שאינם בידנו ולא תלויים בנו. כלל גדול לחיים מקופל בתפילה המפורסמת: "אלוקים, תן לי את האומץ לשנות את אשר ביכולתי. תן בי את השלוה לקבל את הדברים שאין ביכולתי לשנותם, ומעל הכול - את התבונה, להבחין ביניהם".

לחטל או לבטל

ההלכה מלמדת על שתי דרכים לבער את החמץ. הראשונה היא פיזית - לשרוף ולכלות אותו. השניה - נפשית. על ידי ביטול בלב. "ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דארעא". גם בעבודת הנפש יש שתי דרכים. ישנם דברים, מידות והתנהגויות, שיש לנטרל ולבטל במציאות. אך ישנם דברים שאת המציאות שלהם לא ניתן לבטל. מה שאפשר לעשות הוא רק לקבוע את היחס והגישה הנכונים אליהם. האפשרות לבטל חמץ מלמדת אותנו חידוש מדהים על כוחה העצום של המחשבה. יש מציאות פיזית ניכרת מול עיניך אבל אין בה עוד איסור כיוון שבלבך ביטלת אותה. מבחינתך היא איננה קיימת עוד וכתוצאה גם מצד הקב"ה אין לה עוד משמעות. כמה תסכולים, אכזבות וייאוש, הם תולדה של העקשנות לשנות את המציאות גם במקום בו הדבר בלתי אפשרי. מה שריבוננו של עולם מבקש מאיתנו במקרים כאלו הוא דבר פשוט וקל הרבה יותר. לרתום את הלב שלנו אל הכיוון הנכון. מדהים עד כמה הדבר קל, אם רק מאמינים בו. שיהיה לנו בהצלחה וחג כשר ושמח!

2. למען הסדר הטוב

שבעת הכללים שישדרגו לכם את ליל הסדר ויהפכו אותו לחוויה משפחתית, חינוכית ורוחנית שלא תשכחו הרבה זמן

אין עוד לילה בשנה שמתכוננים אליו כל-כך הרבה זמן. כמה מתאמצים, מנקים, מבשלים ומצפים כדי להגיע לרגע החגיגי בו נעמוד כולנו סביב השולחן, בנערינו ובזקנינו, ונפליג יחד למסע משפחתי מופלא למצרים העתיקה, אל משה ופרעה, חד גדיא וקריעת ים סוף.

הבעיה היא שבפועל לא פעם משהו בדרך מתפגש. ליל הסדר שאמור היה להיות נקודת השיא של השנה וזמן של התרוממות רוחנית והארות גדולות, הופך לערב טרחני וגדוש בפרטים. מריצים את ההגדה כשהמוטיב המנחה הוא להגיע כמה שיותר מהר לישולחן עורך ומשם בדילוג מהיר למיטה.

כדי שהשנה זה ייראה אחרת, ולא נחמיץ, חלילה (עוון חמור כל השנה, ובפרט בפסח...) את הלילה הגדול בשנה, קבלו שבעה כללי זהב שיעזרו לכם לעשות את זה אחרת.

תכנון מראש

יש לתכנן את המשימות כך שנסיים את הניקיונות יומיים לפני הזמן ולא רבע שעה אחרי הדלקת נרות, כמקובל. בזמן שנותר אפשר לצאת לטיול משפחתי בארצנו היפה. מזג האוויר נפלא והכול פורח ומלבלב (זו גם הזדמנות ליברכת האילנות! למי שטרם הספיק). לא חייבים לנצל את הפסח לחיסול חשבונות שנתי עם הבלגן שהשתרר מאז פסח שעבר. אם נתמקד בביעור החמץ העבודה תקטן בצורה משמעותית (יודעי דבר טוענים שב-90%...), ותותיר מרחב לדברים נוספים. למשל, **להכנה רוחנית**. הידעתם שפסח הוא גם יום ההולדת של עם ישראל? חג החירות? האם בין אדי האקונומיקה וגרגרי האבק אנחנו מספיקים לחשוב מה המשמעות של כל זה בשבילנו? האם מלבד ניקוי יסודי של הבית אנו גם זוכרים לעשות ניקוי והתחדשות של הנפש?

מי שטרם בערב שבת

בתום הישיבה המשפחתית על חלוקת התפקידים - מי מנקה איזה חדר, הקדישו רבע שעה להטלת משימות מסוג שונה: כל אחד צריך להכין לליל הסדר קטע מיוחד - הצגה, חידה, סיפור, משחק, פירוש יפה על ההגדה. אם באים אורחים - עדכנו ושתפו גם אותם. בשנים האחרונות יצאו המון הגדות נהדרות וידידותיות למשתמש שאפשר להתעשר מהן. קטנים שמתקשים - ייעזרו בגדולים. העיקרון: ליל הסדר שייך לכו-ל-ם! לא כצופים מן הצד אלא כמשתתפים פעילים. זו חוויה אחרת לגמרי.

הצבא צועד על קיבתו

נכון שצריך לאכול מצת מצווה לתיאבון אך זו תהיה טעות חמורה להגיע לליל הסדר מורעבים, כשהקיבה המקרקרת היא זו שמכתיבה את הקצב. מומלץ שכולם יחטפו ארוחה קלה (פירות, ירקות, עוף) בשעות אחר הצהריים. הודיעו למשתתפים מראש שיש תוכנית מרתקת ומליאה וייקח זמן עד שנגיע לארוחה. הלילה הזה אינו 'מפגש אכילה'. הקריאה והדיונים בהגדה הם כל העניין בערב הזה! (טיפ קטן לבשלניות החרוצות: אפשר להוריד את הרגל מן הגז, ולמתן קצת את כמויות האוכל שמכינים. עד שנגיע לשלב הארוחה נספיק לאכול כמה כזית של מצה, כרפס, מרור ויין, כך שלא יהיה מקום לארבע המנות העיקריות ושמונה התוספות שאתן מכינות...).

שינויים

שנו את סדרי הישיבה ממה שמורגלים כל השנה, שימו כלים חדשים, הוסיפו תפאורה ססגונית. בקיצור, כל דבר שייצור תחושה של שוני והתחדשות. חז"ל אומנם הכניסו בתוך סדר הערב כל מיני שינויים כדי לגרום לנו להתעורר ולשאול, אך כיוון שהם נוהגים כך כבר כמה מאות שנים, אנחנו מתייחסים אליהם כמובן מאליו מבלי להרים גבה ולשאול 'מה נשתנה?!'.

שינה בערב פסח - תענוג!

סגולה עצומה לליל סדר עוצמתי היא לשלוח את כל המשפחה - גברים, נשים וטף, למנוחת צהריים ואגירת כוחות לקראת הלילה הגדול בשנה. אחרי כל עבודת ההכנות מגיע לכם להתפנק קצת במיטה ולהטעין מצברים. לכן, ביום יד' בניסן בשעה אחת בצהריים כבו טלפונים וסלולארי, היפרדו מהאינטרנט והווטס-אפ, נעלו את הדלת, ושלחו את כולם לשעתיים למיטה. זה יחולל נפלאות בליל הסדר שלכם.

דיונים, פעילויות, משחקים

הפאסיביות היא האויבת הגדולה של החג. חז"ל עיצבו את ליל הסדר כך שיהיה מגרה ומעורר לילדים ויגרום להם לקחת בו חלק פעיל. זה בדיוק מה שגם אנחנו צריכים לעשות. במקום שאדם אחד יקרא את ההגדה וכל השאר ישתעממו בשקט, כולם צריכים לקחת בה חלק. בקשו מהמבוגרים שבחבורה לספר על **"ציאת מצרים"** ולהשתף בחוויה אישית ששינתה את חייהם או נס הצלה שאירע להם. יש אינספור משחקים שאפשר לשלב במהלך הערב, לדוגמא: ספרו חלק מסיפור ההגדה עם **שגיאות** (למלך מצרים קראו אנטיוכוס) ותנו לילדים הקטנים לתקן אתכם. כששרים חד גדיא בקשו מהנוכחים להוסיף **אפקטים קוליים** מתאימים לחיות (ילדים מתים על זה, ולא תאמינו איך הגדולים נכנסים חזק לעניין...). על הילדים הגדולים להכין מראש **תשדירי חדשות** על ההתרחשויות האחרונות במצרים. התשדיר יכלול דיווחים ופרשנויות וגם ראיונות עם חלק מהמשתתפים בתור פרעה, משה, הדוב ממכת הערוב וכדו'. המראיינים יכולים לאלתר את הרעיונות בעצמם, או לחלק למשתתפים כרטיסיות שהוכנו מראש (לדוגמא: "אתה פרעה. כרגע התעוררת באמצע הלילה על ידי יועצך שדיווחו לך על כך שאין מי שתייה בכל מצרים, רק דם. כתב הרדיו רוצה לשמוע מה יש לך לומר לאומה המצרית ומה אתה מתכוון לעשות?!"). ערכו מידי פעם דיון רציני על אחד הנושאים העולים מההגדה. חשוב להתאים את הדברים אל הנוכחים ולהתאמץ לשתף גם את הילד התמים ושאינו יודעים לשאול. לדוגמא: **"השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין"** - מה המצרים' שלך? - כל אחד יאמר דבר אחד אליו הוא קצת משועבד והיה רוצה להשתחרר ממנו בשנה הקרובה (למשל: פייסבוק, הסלולארי, העבודה, כסיסת ציפורניים, תשומת לב יתירה למה שהסביבה חושבת עלי וכדו'). **"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות"** - במה אתם מרגישים שונים הלילה מאיך שהייתם בערב הזה לפני שנה? האם אתם אוהבים שינויים או מעדיפים דווקא את המוכר והישן? למה קשה להשתנות? מה יכול לעזור לנו לעשות את זה? כל אחד יאמר מה הוא מאחל לעצמו לשנה הבאה, ומה לכל המשפחה.

הקושיות

אל תבנו רק על ארבע הקושיות. שאלו את הילדים כמה שיותר שאלות על כל מעשה או משפט שזוקק הסבר. תנו פרסים או ממתקים כתמריצים למשיבים (אפשר להכין 'כרטיסי מצה' ולתגמל בהם את הילדים לכל אורך הערב, ובסופו לתת למחזיקי הכרטיסים לממש את זכויותיהם בפרסים שהכנתם מראש). מי שיצליח לשאול את **"הקושיה החמישית"** שאף אחד לא יידע להגיד עליה תשובה, יזכה בפרס מיוחד.

שנוכה לליל סדר חזק ועוצמתי שיתן לנו כוח והארות להרבה זמן קדימה בעז"ה. חג כשר ושמח!

3. לאן נעלם משה מההגדה?

קורה לפעמים שכשמפיקים דבר גדול שוכחים פרט קטן בדרך. למשל, מכינים הזמנה לחתונה, רושמים את תאריך האירוע, אבל בגלל החיפזון והדחיפות לא זוכרים לציין את השנה. לא נעים, אבל קורה... לעומת זאת, זה יהיה בלתי מתקבל על הדעת אם בטעות ישימו את שם החתן או הכלה, לא? הרי אם הם אינם נמצאים שם, מה הטעם בכלל בכל האירוע?! אלא שבאופן מפתיע זה בדיוק מה שקורה בליל הסדר. עם ישראל מתכנס סביב שולחן החג וקורא את ההגדה. הוא שומע את הסיפור המופלא על יציאת מצרים. על השעבוד ועשר המכות, על קורבן הפסח ועל קריעת ים סוף. אך לאורך כל הדרך מלווה אותו תחושה מוזרה שמהו חשוב חסר כאן. יש דמות מרכזית אחת שפשוט נע-ל-מ-ה. משה רבינו! הגיבור המרכזי של העלילה, האיש שעמד

באומץ מול מלך מצרים ודרש "שלח את עמי", שהביא על המצרים את המכות והוביל אחריו את העם אל המדבר בדרך למתן תורה ומשם אל הארץ המובטחת - פשוט נמחק מסיפור ההגדה. הכול קורה כאילו מעצמו, בלעדיו. מי שיספור יגלה שמשה מופיע רק פעם אחת בהגדה וגם זה בדרך אגב בהקשר לקריעת ים סוף ("ויאמינו בה' ובמשה עבדו"), אך נעדר לגמרי בכל שאר הסיפור. הייתכן?!

מה הקשר בין ביכורים לפסח?

האם זה קרה בטעות? לא מסתבר. נראה שעורכי ההגדה עשו זאת במכוון, ולכן כאשר שיבצו בהגדה את הפסוקים המתארים את יציאת מצרים ויתרו על אלו שמופיעים בספר שמות (שם משה רבינו הוא הדמות המרכזית), והרחיקו עדותם עד לספר דברים בפרשת כי-תבוא. מתואר שם אירוע שמתרחש מאות שנים מאוחר יותר כאשר יהודי שחי כבר בארץ מביא ביכורים לבית המקדש ואז במסגרת "מקרא ביכורים" הוא מודה לה' ונזכר בהיסטוריה של עם ישראל – "ארמי אובד אבי, וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט... וירעו אותנו המצרים ויענונו". בסיפור הזה באמת משה רבינו לא מופיע. אי אפשר להימלט מן הרושם שעורכי ההגדה עשו מאמץ מיוחד כדי להעלים את משה. מדוע? האם לא ראוי לתת את קרדיט למנהיג הדגול שהוביל את המהלך הגדול הזה?!

עברנו את פרעה

לפני 22 שנה נפטר הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג. הוא היה איש מופת אך אוד מוצל מאש, שאיבד בשואה הנוראה את אשתו ואחד עשר ילדיו. הוא עלה לארץ וקומם מחדש את חייו ואת משפחתו. התחתן בשנית ונולדו לו שבעה ילדים, ובמשך עשרות שנים הקים מערכת מופלאה של מוסדות תורה, חינוך וחסד, ביי"ח לניאדו ועוד. את היעלמותו המסתורית של משה מן ההגדה הסביר הרב הלברשטאם כך: במשך דורות רבים שימשו ליל הסדר וקריאת ההגדה כמקור של עידוד ותקווה ליהודים נרדפים ומעונים בגלות. לאלו שהסתתרו במרתפים מפחד האינקוויזיציה ולאילו שהתחבאו בגטו מפני הגרמנים. כולם קראו את סיפור הגאולה הראשונה והתמלאו בתקווה שלמרות הכול אם "עברנו את פרעה – נעבור גם את זה", ונצא בעז"ה מאפילה לאור גדול. אם הדמות הדומיננטית בסיפור ההגדה היה משה רבינו, הדבר היה עלול לרפות ידיים ולהוליד בלב חשש כבד: בני ישראל במצרים זכו למנהיג דגול, נביא ואיש רוח, כמשה רבינו, ולכן זכו להיגאל. אבל אנחנו שחיים בדור יתום שכזה, ללא מנהיגים בעלי שיעור קומה, מה הסיכוי שלנו להיגאל? אנחנו אבודים... לכן ההגדה בוחרת להביא את הסיפור המופלא ללא תלות בדמות כזו או אחרת. עם ישראל בצרה? ריבונו של עולם לא ישכח אותנו, וכאז כן היום, הוא זה שיבוא ויגאלנו.

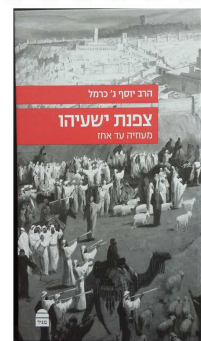
מעדיף להישאר בצל

החפץ חיים מביא תשובה מרתקת נוספת לשאלתנו. לו היינו שואלים את משה רבינו עצמו: 'איזה מקום אתה היית רוצה לתפוס בסיפור יציאת מצרים?', אין ספק שמגודל צניעותו של העניו באדם הוא היה מעדיף לא להיות מוזכר בכלל. הלוא זו היתה תשובתו לה' שהציע לו את תפקיד המנהיג - "שלח נא ביד תשלח" – 'תן בבקשה לכל אחד אחר, רק לא לי...'. ריבונו של עולם לא ויתר לו אז והטיל עליו את השליחות הגורלית, אבל לפחות בהגדה של פסח התגשמה משאלתו. לו משה היה מסב איתנו סביב שולחן הסדר אין ספק שהוא היה התמלא נחת לשמוע את הסיפור מופלא מתרחש, כשהוא, משה, שקוף לגמרי ולא מופיע שם אפילו לרגע... ייתכן שיש בכך גם תשובה לתעלומה נוספת: מדוע מקום קבורתו של משה לא נודע? הרי כמה אנשים, גויים ויהודים, היו שמחים לעלות לקברו ולהתפלל שם... אך לא, המסר של משה רבינו אלינו הוא: עזבו אותי, הניחו לי. אני זה לא העניין. העיקר הוא ריבונו של עולם. העיקר היא התורה. וכמובן, עם ישראל האהוב, שליל הסדר הוא בעצם יום ההולדת שלו!

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיזה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עזיזה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. ככה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל חֶלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֵז לֹא תֹאכְלוּ. (ז, כג)

חצי שיעור

אכל חצי שיעור בסוף יום הכפורים, כשכבר אי אפשר לאכול אלא חצי שיעור - האם חייב?
מי שיש לו רק חצי שיעור מצה בליל פסח - האם מקיים מצוה כלשהיא באכילתו?

האיסור מקורו וטעמו. חצי שיעור של חֶלֶב - ששיעורו לעונשים הוא כזית - אסור באכילה. וכן שנינו בברייתא (תורת כהנים צו

חצי שיעור. מעשה איסור - או מצוה - בפחות מהשיעור הקבוע לו.

הפרקים: א. האיסור, מקורו וטעמו; ב. גדרו ודיניו; ג. האיסורים; ד. באיסורי שבועה, נדר וניזירות; ה. חלות איסור עליו; ו. בתערובת; ז. במצוות עשה; ח. כעין חצי שיעור

כרך טז טורים תקצב-תרסה

פרשתא יז; ברייתא יומא עד א): כָּל חֶלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֵז לֹא תֹאכְלוּ (ויקרא ז כג) - אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה, חצי שיעור הואיל ואינו בעונש, יכול שאינו באזהרה? תלמוד לומר: כָּל חֶלֶב - אפילו כל שהוא (רש"י שם). וכתב האשכול (הלכות חלב ודם) שבאיסור דם למדים איסור חצי שיעור מהכתוב: וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ (ויקרא ז כו), ובאיסור נבילה מהכתוב: לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבִלָה (דברים יד כא), ולמדים כל האיסורים מחלב דם ונבילה. ונחלקו אמוראים באיסור חצי שיעור:

- רבי יוחנן אמר שאסור מן התורה, שכיון שחצי שיעור "חזי לאצטרופי", שאם יאכל עמו עוד חצי שיעור יצטרפו יחד לכשיעור, איסור הוא אוכל.

- ריש לקיש אמר, שמוותר מן התורה, שלא אסרה תורה אלא אכילה, ואכילת

חצי שיעור אינה נחשבת אכילה (יומא עד א), שאין אכילה אלא בכזית (משנה למלך חמץ פ"א ה"ז ולחם שמים יומא פ"ח מ"א), והלימוד מ"כל חלב" אינו אלא אסמכתא (שם עד א). ומודה ריש לקיש שאסור מדרבנן (שם עג ב).

הלכה כרבי יוחנן (רמב"ם שביטת עשור פ"ב ה"ג ומאכלות אסורות פ"ג ה"ו ועוד מקומות).

בטעם שלדעת ר' יוחנן צריך הן את הרבוי מ"כל חלב" והן את הסברא של "חזי לאצטרופי", ביארו התוספות (יומא שם ד"ה כיון) ותוספות הרא"ש (שם) שאיסור חצי שיעור אמנם נלמד מ"כל חלב", אלא שלולא הטעם שראוי להצטרף לא היינו מפרשים שהרבוי בא לאסור חצי שיעור, אלא לרבות דבר אחר. והריטב"א (יומא שם) והר"ן (על הרי"ף שבועות כב א) פירשו שר' יוחנן אמר את הטעם "חזי לאצטרופי" כדי לפרש טעם הכתוב, ולכן למדים כל האיסורים מחלב - ואין אומרים גזירת הכתוב היא בחלב בלבד (משנה למלך חמץ פ"א ה"ז בדעת הר"ן) או באיסורים שיש בהם כרת בלבד (תוס' יום הכפורים שם) - שכיון שלא אסר הכתוב חצי שיעור בחלב אלא לפי שחזי לאצטרופי, אף בכל האיסורים כן (ר"ן שם).

חצי שיעור שאינו חזי לאצטרופי, נחלקו בו ראשונים ואחרונים:

(א) יש סוברים שאינו אסור מן התורה (ריב"ש סי' רפח; פמ"ג יו"ד סי' סה במשבצות זהב ס"ק ד, ועוד). כגון שנשבע שלא יאכל פירות מסויימים ונאכלו מקצתם ולא נשאר מהם אלא פחות מכשיעור, מותר לאכלם אף לסוברים שחצי שיעור בשבועה אסור מן התורה (שו"ת רבי עקיבא איגר סי' קנד; חידושי חתם סופר שבועות כב ב ובח א). וכן האוכל חצי שיעור בסוף יום הכפורים, או שעשה חצי שיעור מלאכת שבת בסוף היום, ואין שהות ביום כדי להשלים לכשיעור - אין איסורו מן התורה, לפי שאינו חזי לאצטרופי (צל"ח פסחים מז א; נודע ביהודה תנינא או"ח סי' נג; שו"ת חת"ס ח"ו סי' סה ובחידושי פסחים כא ב; שו"ת רע"א שם, ועוד).

(ב) ויש סוברים שחצי שיעור אסור מן התורה אף כשאינו חזי לאצטרופי (אבני מילואים שו"ת סי' יד ד"ה עוד; חתם סופר סוגיות סי' מג). ולכן אף חצי שיעור ביום הכפורים בסוף היום אסור מן התורה (אב"מ שם), לפי שאין צריך חזי לאצטרופי כל עיקר, שאין דורשים טעם הכתוב ("טעמא-דקרא") (שדי חמד כללים מערכת ח סי' י).

(ג) ויש שכתבו שהדבר תלוי בגדר חזי לאצטרופי שאמרו - שאם הוא סיבת האיסור, כשאינו ראוי להצטרף מותר; אבל אם אינו אלא הוכחה שיש שם איסור אף בפחות מכשיעור, אין צריך שיהיה ראוי לצירוף בפועל (קובץ שמועות חולין אות מה).

(ד) ויש שכתבו שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים שהובאה למעלה: לפי התוספות שסוברים שעיקר טעמו של ר' יוחנן הוא מן הלימוד "כל חלב", אף על פי שאינו חזי לאצטרופי, אסור; ולפי הר"ן הסובר שלר' יוחנן "חזי לאצטרופי" הוא טעם הכתוב, אינו אסור מן התורה אלא כשראוי להצטרף (ברית יעקב או"ח סי' ג).

במצוות עשה. מצוה שנאמר בה שיעור, ועשה פחות משיעורה, יש סוברים שלא עשה כלום (משנה למלך חמץ פ"א ה"ז; בני חיי תעה; שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' יח; ס' יהושע סי' כד; חקרי לב או"ח סי' צ, רי"ט אלגזי בקהלת יעקב תוספות דרבנן אות קלז; ברוך טעם שער תערובת פ"ב דין ט, ועוד). לפיכך, אם אין לו אלא פחות מכשיעור, כגון שיש לו מצה פחות מכזית, אינו זקוק לאכלה (שבות יעקב שם; רי"ט אלגזי שם), שלא למדו מ"כל חלב" אלא חצי שיעור באיסורים, ולא חצי שיעור במצוה (ברוך טעם שם).

ויש שכתבו שמכל מקום מדרבנן מצוה לאכול, שלא תשתכח תורת המצוה (מחזיק ברכה סי' תעה לדעה זו).

ויש חולקים וסברים שכשם שחצי שיעור באיסורים אסור מן התורה, כך חצי שיעור במצוות יש בו קצת מצוה מן התורה (מחזיק ברכה שם וכ"כ בעין זוכר [להחיד"א] מערכת ה לח; רי"ט אלגזי הלכות בכורות פ"ה סוף אות פא; שו"ת בנין עולם או"ח סי' יט, ועוד). ואם אין לו אלא פחות מכשיעור, חייב מן התורה לאכול (מחזיק ברכה שם ועין זוכר שם וריטב"א בכורות שם). לדעה זו יש אחרונים שכתבו שחצי שיעור ממצות עשה דוחה חצי שיעור ממצות לא תעשה (בנין עולם שם; חק"ל שם; כלי חמדה פקודי אות ד).

נותר הצורך להביא לכך שבני ישראל יחזרו ויאמינו בלב שלם שמשה ואהרן נשלחו מאת ה', ושירצו לצאת יחד עימם ממצרים בבוא העת שפרעה יסכים להוציא אותם. פרשיית הייחוס המובאת בסמוך נראית כמי שנועדה לפתור את בעיית משבר האמון. ואופן זה יתבאר כדלקמן.

פרשיית יחוס ראשי האבות

פרשית יחוס ראשי האבות פותחת במשפחות של ראובן ושמעון, אך מייד בסמוך היא עוברת ומתמקדת בראשי אבות הלויים. תרגום יונתן בן עוזיאל, מרמז כאן כמה רמזים שננסה להבינם. וזו לשונו בתרגום חופשי (ו, טז-כה):

"...ושני חייו של לוי מאה ושלושים ושבע שנים חי עד שראה את משה ואת אהרן המושיעים של ישראל... ושני חייו של קהת

החסיד מאה ושלושים ושלוש שנים חי עד שראה את פנחס הוא אליהו כהן גדול שעתידי להשתלח לגלות של ישראל בסוף

הימים... ושני חייו של עמרם החסיד מאה ושלושים ושבע שנים חי עד שראה את בני רחביה בן גרשום בן משה"

דברי התרגום קשים להבנה, ומשום שלפי מנין השנים שמבואר בתנ"ך - לוי נפטר לפני לידת משה ואהרן, והוא לא יכול היה לראותם. וכן לפי מנין שנות חייו של קהת עולה שהאפשרות שקהת זכה לראות את פנחס תמוהה מסיבה דומה². קושי נוסף הוא שרחביה הוא בן אליעזר³, וכיצד אומר התרגום שהוא "בן גרשום". מה פשר רצף הדברים התמוהים האלו?

ליקוטי מוהר"ן על בני רחביה

מענה לקשיים שהועלו לפני כן ניתן למצוא בליקוטי מוהר"ן (מהדורא קמא סימן רעג)

"דע, שיש בנים שמולידים בזה העולם, אבל יש בְּנֵי עֲלִיָּה גְדוּלִים מֵאֵד, שמולידים נשמות שהם למעלה מהנשמות המתלבשים

בבנים הנולדים בעולם. כי כל הנשמות שהם בעולם הם - שְׁשִׁים רְבּוּא; ואף שיש יותר, הם רק מהתחלקות הניצוצות. אבל

בכלל הם רק שְׁשִׁים רְבּוּא. אבל אלו הנשמות הנ"ל הם למעלה מְשִׁים רְבּוּא נשמות שמתלבשים בזה העולם, כי הם אינם

ראויין כלל להתלבש בזה העולם, ואפילו כשבאין בזה העולם, הם אינם נחשבים מזה העולם כלל, וזה בחינות בני משה, שכתוב

בהם "וּבְנֵי רַחֲבִיָּה רְבּוּ לְמַעְלָה", ודרשו חכמינו, זכרונם לברכה (ברכות ז): "לְמַעְלָה מְשִׁים רְבּוּא, כי הם לא היו נחשבים בכלל

השְׁשִׁים רְבּוּא, כי הם היו לְמַעְלָה מהם כנ"ל:

ר' נחמן מברסלב מסביר, ש"בְּנֵי עֲלִיָּה גְדוּלִים מֵאֵד" מולידים נשמות שנחשבות "לְמַעְלָה" מהנשמות הרגילות של "שְׁשִׁים רְבּוּא";

והנשמות של "בני רחביה" היו שייכות לנשמות מהסוג הזה. פעמים שנשמות אלו מתגלות בתוך אנשים שנולדים בעולם הזה - אך הם למעלה מהאנשים הרגילים.

תרגום יונתן מרמז, שלוי היה מאותם "בְּנֵי עֲלִיָּה"; ובזכות מעשיו הטובים שנעשו במשך שנות חייו הוא זכה לראות 'בעיני רוחו' את

'נשמות משה ואהרן. נשמות אלו נולדו בתוך אנשים לאחר מות לוי, אך הוא זכה לראות אותן עוד לפני כן. גם קהת היה "חסיד"

כזה והוא זכה לראות את נשמת "פנחס הוא אליהו" לפני שהיא נולדה בתוך איש. גם עמרם היה "חסיד" והוא זכה לראות את

נשמות "בני רחביה" לפני שהם נולדו בתוך אנשים. כמו כן גם גרשום עשה מעשים טובים שבזכותם הוא נחשב ל'אבא' של 'נשמות' בני רחביה, למרות שרחביה אינו בנו הגשמי אלא בן של אליעזר אחיו.

תרגום יונתן מגלה לנו שפרשיית הייחוס מאריכה ומפרטת את שנות חייהם של לוי, קהת ועמרם, משום שבזכות המעשים הטובים

שעשו הן הולידו את אותן הנשמות החשובות, שאחת מהן היא נשמת פנחס, שבה מסתיימת פרשת הייחוס. וכמו כן הוא מגלה,

שכאשר מגיעה העת 'לשתול' נשמת 'בן עליה' בתוך גוף, אין הכרח 'לשתול' אותה בתוך הצאצאים של זה ש'הוליד' את הגוף, אלא

אפשר 'לשתול' אותה ב'גוף' שנולד למישהו אחר. וכמו שמצאנו אצל 'בני רחביה' שמבחינה גופנית הם היו צאצאי אליעזר, אך 'שתלו' בהם 'נשמות בני העליה' שנולדו על ידי גרשום.

נשמה כמציאות ממשית יותר מן הגוף

תרגום יונתן מבאר: "פנחס הוא אליהו כהן גדול שעתידי להשתלח לגלות של ישראל בסוף הימים". והוא מרמז בכך, שמה שיעשה

אליהו בסוף הימים, עשה פנחס כבר עתה במצרים. תפקידו של אליהו מבואר בנבואת מלאכי (ג, כג-כד):

"הֲנֵה אֲנִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִים לְפָנַי בּוֹא יוֹם ד' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהָשִׁיב לְב אָבוֹת עַל בְּנֵים וְלֵב בְּנֵים עַל אָבוֹתם..."

פעולה זו עשה גם פנחס בארץ מצרים. פנחס נשלח באותה העת על ידי ד' כדי להשיב את לב האבות על הבנים ואת לב הבנים על

אבותם. הכתוב הפותח את פרשת הייחוס הוא (שמות ו, יד): "אֱלֹהֵי רְאִשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם..." , והתואר 'ראשי בית אבותם' מתייחס למשה

ואהרן שהיו מנהיגי ישראל (ראו אבן עזרא וספורנו). ה'אבות' הראשיים שהם משה ואהרן התפטרו מתפקידם, ונוצר הצורך שהם

יחזרו ויאמינו שה'בנים' (בני ישראל) ילכו אחריהם. וכן היה צורך שה'בנים' (בני ישראל) אכן ישיבו את לבם על האבות, כלומר שהם

יחזרו ויאמינו שמשה ואהרן אכן נשלחו מאת ד' לגאול אותם. בשעת המשבר הזו נולד פנחס⁴. ודבר זה מרומז בפרשיות הייחוס, וכדלקמן.

בתחילה מוזכרים שם בקצרה יחסי ראובן ושמעון, ונראה שהדבר מרמז שהקב"ה סקר את השבטים ובדק היכן ראוי לשתול את

'נשמת' פנחס. ובתחילה נבדקו ראובן ושמעון שהם קודמים לשבט לוי, אלא שהם לא נמצאו מתאימים לכך שנשמת פנחס תיולד

אצל אחד מצאצאיהם. ולאחר מכן התמקדו בשבט לוי, עד שנמצאה המשפחה הנכונה שראוי שאצלה ייולד הילד שבו תשכון נשמת

פנחס.

ואמנם לא נראה שהילד פנחס סייע בהשבת לב האבות על הבנים ולב הבנים על האבות על אבותם בדבורים בפיו ממש. אלא שבאותה בעת

החלה לפעם בלבם הופעה נשמתית גבוהה שמסוגלת להביא לאמון בין הצדדים. הנשמה הגבוהה של פנחס שהוא אליהו התלבשה אז

בגופו של פנחס הילד, והיא דיברה בלא מילים גשמיות אל נשמות משה ואהרן ואל נשמות ישראל, והיא זו שהשיבה את ליבם זה

לזה. מציאות נשמתית זו היא מציאות ממשית, וכעין כך מובא בשם הרב צבי יהודה קוק (שיחות הרצי"ה לבראשית, פרשת וישלח,

נספח לסדרה ב, בהוצאת הרב ש. אבינר):

"יש המון עולמים, ולא רק העולם שאנו פוגשים בחושינו. ומה אנחנו? אנחנו איננו רק הפרצוף החיצוני שלנו, אלא נשמותינו.

נשמה זו מציאות. מציאות יותר ממשית מזו של העולם הגופני... אליהו הוא אדם שנשמתו היא נשמה של פנחס. זאת מציאות

ממשית".

נשמת פנחס מתלווה למשה ואהרן

נראה שהכתוב מרמז שנשמת פנחס התלווה אל משה ואהרן בשליחות שלמה אל בני ישראל וכן אל פרעה. וכאשר משה ואהרן דברו אל בני ישראל, נשמה זו דברה אף היא והשיבה את לבם של ישראל אל משה ואהרן. דבר זה מרמז בסגנון התמוה בהמשך הכתוב שם: "הוא אהרן ומשה..." לכאורה היה צריך לומר "הם אהרן ומשה...", וכפי שכתוב בהמשך "הם המדברים..." אך ניסוח זה שאינו לפי כללי הלשון הרגילים מובן היטב, אם נבין שהמילה "הוא" מרמזת ל"פינחס". פרשיית הייחוס מהולכת ומתמקדת יותר ויותר עד שהיא מתמקדת ועוצרת בפנחס. נשמת פנחס נשלחה כעת לסייע למשה ואהרן. ולכך מרמז הכתוב, וכדלהלן:

"...ותלד לו את פינחס אלה ראשי אבות הלויים למשפחתם: הוא (פינחס) אהרן ומשה אשר אמר ד' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם: הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא (פינחס) משה ואהרן: ויהי ביום דבר ד' אל משה בארץ מצרים:"

אכן עזרא התקשה מדוע הכתוב: "ויהי ביום דבר..." צמוד לפרשיית הייחוס ומסיים אותה, ואינו מחובר לפרשייה הבאה. וכתב: "ואולי בעל הפסוק ידע לו טעם למה עשה כך, כי דעתו רחבה מדעתנו".

ולפי מה שמרמז בתרגום יונתן, נראה שבעל הפסוקות חיבר כתוב זה לפרשייה הקודמת, משום שהוא אכן שייך אליו. והוא מרמז שביום שדיבר ד' אל משה במצרים וציווה אותו להמשיך בשליחותו, באותו יום נולד פנחס שנשלח אף הוא להצטרף למשה ולאהרן ולגאול את ישראל.

ואפשר שהמילה "ביום" שבכתוב זה אינה מופיעה במובן של "זמן" אלא במובן של "בהירות". כוונת הכתוב היא שה' דיבר אל משה בבהירות והראה למשה כמו בבהירות של יום כיצד פועלת נשמת פנחס, וכשם שקחה "ראה" נשמה זו לא באור רגיל אלא בבהירות ורוחנית, כך ראה אותה משה.

הטענה היחידה שנותרת למשה

השפעת פנחס ניכרת מיד בפרשייה הבאה (שמות ו, כט-ל):

"וידבר ד' אל משה לאמר אני ד' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך: ויאמר משה לפני ד' הן אני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה: פ "

פרשייה זו נראית כלפי חוץ כחוזרת על קודמתה, שגם בה טען משה שהוא ערל שפתיים, וכך ביארו כמה מהפרשנים, אלא שלא מובן הצורך בחזרה זו. אמנם לפי מה שהתבאר, מדובר בדיבור חדש של ד' למשה ובמענה חדש של משה. פרשייה זו נועדה לרמז שפנחס אכן פתר את אחת מהטענות של משה. לפני כן היו למשה שתי טענות, האחת שבני ישראל לא האמינו לו ולכן קל-וחומר שפרעה לא יאמין לו, והטענה השניה שהוא ערל שפתיים ואהרן 'התפטר' מתפקידו ואינו מסייע לו. כעת, לאחר לידת פנחס, ד' חוזר ומצווה על משה ללכת אל פרעה לצוותו להוציא את בני ישראל ממצרים, ומשה מסרב בטענה אחת בלבד, בטענה שהוא ערל שפתיים. משה כבר הרגיש שפנחס השיב ומשיב את לב הבנים (בני ישראל) אל משה, והוא חש שליבו שלו כבר שב ומאמין בבני ישראל. הטענה היחידה שנותרת למשה היא, שאהרן התפטר והוא עצמו ערל שפתיים.

וכנגד טענת ההתפטרות של אהרן מתחילה בסמוך פרשייה פתוחה חדשה המספרת על מינוי חוזר של אהרן לדובר של משה.

רמזי תרגום יונתן בסרובו של משה להישלח

תרגום יונתן רמז עוד לפני כן שמשה היה זקוק לפנחס כדי להצליח בשליחותו. בכתוב נאמר (שמות ד, י-יג):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ד' בִּי אֶ-דְּנִי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרְךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כָבֵד פֶּה וְכָבֵד לְשׁוֹן אֲנִי: וַיֹּאמֶר ד' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי יְשׁוּם אֵלֶם אוֹ חֲרָשׁ אוֹ פֶקֶח אוֹ עוֹר הָלֵא אֲנִי ה': וְעַתָּה לֵךְ וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹר: וַיֹּאמֶר בִּי אֶ-דְּנִי שְׁלַח נָא בְיַד תְּשַׁלַּח:"

תרגום יונתן מתרגם את סירובו של משה כך:

"וַיֹּאמֶר בְּבִעוּ בְּרַחֲמֵי מִן קִדְמְךָ ד' שְׁלַח בְּדוֹן שְׁלִיחוּתְךָ בְיַד פְּנִיחַס דְחָמִי לְמִשְׁתַּלְחָא בְּסוּף יוֹמֵי:"

התרגום מרמז שמשה לא הסתפק בהבטחת ד' לעזור לו בדיבוריו, והתחנן שה' יצרף אליו כבר כעת את נשמת פנחס שעתידיה להשתלח בעתיד. משה חש שתגיע עת שגם דיבוריו הרגילים ייראו כביכול כדיבורים שאינם נקלטים, והוא יצטרך עזרה ממי שמדבר באמצעות נשמתו. משה ביקש כבר שם, שהפעולות שעתידי פנחס (שהוא אליהו) לעשות בגאולה שבסוף הימים - תיעשה כבר כעת בגאולת מצרים. משה הרגיש אז שהוא עתיד להתייאש בעתיד מכך שבני ישראל לא יאמינו בשליחותו, והוא מבקש שה' ישלח את פנחס כבר בגאולת מצרים, כדי שנשמתו הגדולה המסוגלת להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, תעשה זאת כבר במצרים. ובסופו של דבר, דבר זה נעשה בעת שעלה הרצון מלפני הבורא, בעת שה' אבות' התפטר משליחותם משום שהתייאשו מן ה'בנים'. באותה העת שלח להם ד' את נשמת פנחס שהשיבה את לב האבות על הבנים ואת לב הבנים על האבות.

¹ וז"ל המדרש (שמות רבה ה, כא): "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְרֵא ד' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹט. אם באמת באתם משמו של הקדוש ברוך הוא, ישפוט בינינו ובין פרעה, ואם מעצמכם באתם ישפוט ד' בינינו וביניכם".

² קושיות אלו מובאות כבר ב"פירוש יונתן" (להג"ר פייבל מביסק) שנמצא במקראות גדולות.

³ "בְּנֵי גְרָשׁוֹם שְׂבוּאֵל הָרֹאשׁ: וַיְהִי בְנֵי אֶלְיָעָזָר רְחִבְיָה הָרֹאשׁ וְלֹא הָיָה לְאֶלְיָעָזָר בָּנִים אַחֲרָיִם וּבְנֵי רְחִבְיָה רְבּוּ לְמַעְלָה". (דברי הימים א כג, טז-יז)

⁴ ונראה שלכן היה פנחס קטן בגילו בעת שנמשחו אהרן ובניו לכהונה, וראו גור אריה (במדבר כה, יג): "ופנחס באותו זמן קטן היה כשנמשחו אהרן ובניו".

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ט)

Kosice, Slovakia

קושיצה, סלובקיה
אלול תש"ע

ברית מילה לילד שאמו יהודייה ואביו אינו יהודי

השאלה

בקהילתנו נולד בן ליהודייה שאביו הביולוגי אינו יהודי. האם החובה על האם למול את בנה? וכיצד עלינו לנהוג מבחינת האב: במה ניתן לשתפו בטקס, ומה אינו רשאי לעשות? האם יש לשנות את נוסח הברכות והתפילות?

תשובה

- א. החיוב למול את הבן מוטל על האב ולא על האם. אם האב אינו יהודי, החיוב מוטל על בית הדין, שהוא נציג העם, ובהעדרו, מצווה זו מוטלת על כל אדם שיש לו היכולת למול ילד זה.¹
- ב. שאלת הלגיטימציה שיש באירוע מסוג זה לעצם נישואיהם של יהודי וגוייה (ולהפך) היא שאלה כללית הנוגעת לרב הקהילה ודרכי הנהגתו את קהילתו. מוטל על הרב ופרנסי הקהילה לעשות כל שביכולתם למנוע נישואי יהודים עם שאינם יהודים, והדרכים המתאימות לכך משתנות ממקום למקום ומזמן לזמן. נציע לך, רב הקהילה, לפעול על פי הכלים שנתנה ההלכה בידי הרב, ואותם יש לשקלל במצב הכללי ובשיקולי תועלת והפסד. והחכם עיניו בראשו להרבות התועלת ולהמעיט הנזק.²
- ג. אין לתת לאב לברך, למנות את המוהל לשליח ולמסור לו את הסכין, הן מחמת שאין שליחות לגוי³ והן מחמת שבמקרה זה המצווה מוטלת על בית הדין ולא על האב.⁴
- ד. בנוסח הברכה יאמרו "קיים את הילד הזה לאמו"⁵.

¹ קידושין כט ע"א (שולחן ערוך יו"ד רסא, א) "ואין האישה חייבת למול את בנה". עיינו במקורות המובאים בתשובה הקודמת.

² נפסק בשולחן ערוך (יו"ד שלד, י): "אם ראו בית דין לנדות [את מי שעבר על איסור] שלא יזמן בשלשה ולא יתפלל בעשרה ולא יקברו לו מת ולא ימולו לו בן, רשאים הם". וכן פסק הרמ"א (שם, ו): "ויש רשות לבית דין להחמיר עליו שלא ימולו בניו" (ועיין בפתחי תשובה שם ס"ק ה). הרי שיש לבית הדין, לפי שיקול דעתו, היכולת אפילו למנוע מאדם מלמול את בניו (כמובן שזה נוגע לשאלת סמכות האכיפה באותה קהילה ולשאלות נוספות שרמזנו עליהן למעלה).

³ בבא מציעא עא, ב; שו"ע חו"מ קפח, א.

⁴ כבסעיף א למעלה.

⁵ אמנם מצינו לגבי ממזר שאין מבקשים עליו רחמים ואין אומרים "קיים הילד הזה לאביו ולאמו" (שולחן ערוך יו"ד רסה, ד). בטעם הדבר כתב הש"ך (שם ס"ק ט) דלא ניחא להו לישראל הקדושים לקיים את הממזרים שביניהם. אבל כאן אין המצב כן, שכן ילד זה יהודי כשר הוא. אך מכל מקום אין ראוי לברכו שיתקיים לאביו, מכיוון שמבחינה הלכתית אינו מתייחס אחר אביו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

מתפללים לרפואתם השלימה של:
רועי משה אלחנן בן גינה דבֶּרָה שירה מרים בת רעיה
עמנואל בן רחל תמר יהושפט יחזקאל בן מילכה
בתוך שאר חולי עם ישראל